

Så blir det september da lyngrøde heier løfter seg mot blå himmel og du streifer omkring der med bøsse og hund. Oppe ved en varde legger du deg kanskje néd med hodet mot skreppa mens den sprø mosen knaser under deg. Hunden kryper inn til deg og stikker snuten under din armhule. Men denne gangen hører du ikke en enkel melodi, det er heiene, myrene, vatnene, som toner imot deg, det er en orgeltone som sakte bruser ut selve jordens sang mot himmelen.

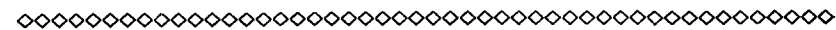
Så kommer vinteren, da skogene blir eventyr i snø, og fjellene løfter seg, det ene hvitere enn det andre, mot himmelen. Og nå kommer du fykende på ski, alene eller i følge. Spør om godt humør. Spør om velbehag i kropp og sinn. Og enda er det dem som påstår at livet ikke er verdt å leve.

De gamle snakket om livsverdier. Men vi kan vel innrømme, at våre skog- og fjellandskaper er en helseheim, som er gode å ty til enten det onde sitter i sinnet eller i lemmene.

Like før pang.

Eivind Engen

TRØNDERHUMOR

Av Wilhelm Swensen

Etter mange års fravær i Trondheim ble jeg ved besøk i en gammel kirke sørpå vist om av en elskverdig lokalkjent, som med synlig glede berettet om kirkens historie og dens severdigheter på klingende trøndersk. Da vi hadde vandret en tid sammen, uttrykte jeg min glede over igjen å høre en trøndersk tunge. — «Nei — kain Di hør det,» utbrøt han henrykt.

Dette er ikke noen trønderhistorie av den art som har gjort Trøndelag berkjent. Men det er allikevel en del, og jeg tror en ganske vesentlig del av de ingredienser som har gjort trønderhistoriene til et yndet deklamasjonsfelt. Det er språkets form, dets setningsbygning og ordvalg, men først og fremst den overdådige bruk av bilyder som gjør historiene så fristende for de betydelige deler av landet, som umulig kan uttale dialektens infamt vanskelige lydfenomener.

Dialekten er vel skapt av naturforhold og levesett, og som en gjenspeiling av folkelynnet hos slekter som har fått bredde av de rommelige naturforhold i innlandsbygdene, tilført en god del sarkasme i slit og motbør hvor naturen viste hårdere sider, og en god porsjon selvtilit i bevisstheten om å leve i landets hjerte, tross Edvard Storms forsøk på å flytte det lenger sør.

Danmark har sitt «grin» som vi gjerne guterer, ikke minst gjennom Storm P.s form — denne eksponent for dansk humor. Vi gleder oss over Molbohistoriene fordi selvironien er noe trøndere setter høyt, og ikke minst fryder den rappe replikk fordi denne form i trøndersk humor har en høyst frapperende virkning som en oppsiktsvekkende kontrast til en noksom bekjent seighet i den daglige omgangstone.

Svenskene har sin Engström, beundret i vårt land gjennom Kolingens groteske livsvisdom. Kolingens stubber har den egenkap at de yngler ved en slags knoppsskytning — den ene historie avløder en liknende i en kjedereaksjon som kan føre til en uhyggelig overdose for tilhørerne.

Trønderhumoren skiller seg vel ikke så sterkt ut fra andre landsdelers morsomheter bortsett fra at trangen til å forme morsomheten ofte fører til den knappe og rammende replikk og en underfundig sarkasme med overraskelsen som klimaks. Det ligger århundres oppøving i denne form for humor. Morsomme folk fins det over alt i landet — Trøndelag har ikke krav på å stå i noen særstilling. Men den lune form som er utviklet med dialekten som en drivende faktor har en så stedegen tone at den fryder både innfødt og besøkende.

Trangen til å bruke paradokset og ordspillet er blitt et karaktertrekk i trøndersk humor sammen med den uforlignelige ironi og nesten sure måte et svar blir formet på. Det virker som krydder, så en ellers ordinær strofe kan formes til en språklig lekerbissen.

En trondheimsborger hadde slått seg ned på Frosta med familien for sommeren. Familiefaren var naturvenn og ville gjerne lære sine barn til å forstå gleden ved å gå omkring i skog og mark, slik ethvert medlem av TT bør gjøre. Han studerte kartet og fant en vei forbi endel små vann og la ut etter den planlagte rute. Ved det første lille vannet slo de seg ned og nøt sin medbrakte niste. Det lå en liten plass i holdingen ved vannet. Kona på plassen kom ut og sa goddag, om enn noe forbeholdent.

Familiefaren ville gjerne være hyggelig og sa til konen i konverserende tone: «Når vi følger veien videre, så kommer vi vel til et nytt vann?»

«Tja,» sa kona surt, «di kjæm no te etj vainn. Mæn om de' e så nyjtt, de' veit æ no itj.»

En kan merke hvor konen har frydet seg over å vri på ordene og morsomheten ligger jo alene i å få tilfredsstillet trangen til ordkløveri. Det er ikke for intet at et av våre folkeeventyr har som hovedperson en prinsesse som var så vrien og vrang i ord at ingen kunne målbinde henne. En skulle tro prinsessen var fra Trøndelag, og til slekten må vel soldaten høre, som kom tilbake til leiren etter at rosignalet var gått. «Holdt, hvem der?» sa vakten. «De' e' mæ,» svarte soldaten. «Kæm e' mæ?» — «De' må væl værre dæl!»

Evnen til å utnytte språkets finesser, bokstavelig å makte å bytte fortegn så meningen endres, er karakteristisk for humoren i Trøndelag.

En sersjant med uvanlig store føtter marsjerte med sin tropp. En av de menige gikk i utakt. «Bytt fot!» kommanderte sersjanten ilsk. «Itj me' dæ, nej,» svarte soldaten lunt.

Kanskje er det nettopp i det korte svar, i den overraskende replikk at trøndersk humor har sin styrke. En rekke historier er blitt mer generelle for hele landet og opptrer med lokalfarve takket være dialektens egenart, men de korte og underfundige svarene og det ofte forbløffende ordvalg bærer i seg en egenart som røper det originale i lynnet.

Det fortelles at en Oslo-mann, en bergenser og en trønder satt sammen og hver lovpriste sin fødeby. — Oslo er hovedstaden, og landets største og beste by, sa Oslo-mannen, det kan neppe diskuteres. Men skulle skjebnen ha bestemt et annet fødested for meg, da tror jeg at jeg ville valgt Bergen.

Naturligvis ble bergenseren smigret og gjengjeldte Oslo-mannens høflighet med å si, at vel var Bergen verdens deiligste by, men skulle det bitre ha hendt at han måtte se dagens lys i en annen by, da måtte det ha vært i Oslo. Trønderen sa intet.

De to interpellerte ivrig: Men du da, sa de, hvis du ikke var trønder, hva ville du da ha vært?

Skamfoil, sa trønderen.

Kortere og mer rammende kan det vel ikke sies. Det er nettopp slike svar man håper å oppnå, og som med rette regnes til de virke-

lige turistattraksjoner i Trøndelag. Selvsagt er det forskjell på humorens form i byen og på landet, men bak den raske tanke og bak evnen til å forme det rammende uttrykk er der et fellesskap som må karakteriseres som trøndersk, hvor vanskelig dette enn kan være å definere. Overraskelsesmomentet og bruken av det paradoksale er nok framherskende, men den knappe og konsise form som nærmer seg ordspråkets klarhet og sentensens styrke er karakteristika som må få telle med.

Selv har jeg opplevet den nesten makabre bruk av paradokset. En snekker hadde under arbeidet i en gammel gård trådt gjennom en skrøpelig himling og styrtet flere meter ned hvor han ble funnet bevisstløs og brakt til sykehus. Ulykken skapte forstemthet hos arbeidskameratene.

Den skadede kom seg, og en dag kom en av hans arbeidskamerater til meg og berettet i alvor og dyp fortrolighet:

«No e'n kommi igjæn, hain som datt ne' å slo ihjæl sæ.»

De kilder som er levnet oss fra tidlige tider røper at dristigheten, både når det gjaldt motivet og i beretningens språkbruk var langt mer vidtgående enn tonen i dag bestemmer. Ennå lever vel i muntlig tradisjon den grovkornete spøken og den obskøne historie, og i viser og ordspråk finnes ennå denne trangten til å våge seg over anstendighetens grenser.

Eventyr som er samlet i Trøndelag eier en så saftig uttrykksform at de foreløpig må holdes i arkivmessig forvaring. Men i godt lag kan vel ennå middelaldertradisjonen på dette felt guleres.

Blant Nidarosdomens mylder av stenansikter med uttrykk hentet fra dagliglivet, finnes det to på den skjønne Bispeinngang til høykoret som illustrerer gleden ved å fortelle og fryden ved å høre en virkelig god historie. Det må vel være den eldste illustrasjon av en trønderskrøne. Dørvangene på Bispeinngangen avsluttes oven til av hoder som er vendt mot hverandre — hodet til høyre med fortellerens litt spente uttrykk: Vil tilhøreren forstå poenget? Ansiktet røper både spenning og viten og har et festlig spørrende smil — har tilhøreren hørt skrønen før? Hodet til venstre er dessverre noe deffekt, men røper allikevel den hemningsløse latter og overgivne fryd over skrønen.

Skulpturer ved Kongeinngangen. Domkirken.

Da lord Bertrand Russel besøkte Trondheim, ble han vist disse hodene og ledsageren bemerket: «Perhaps they are telling a funny story.» Lord Bertrand så på hodene og svarte tørt: «Oh yes, but not a proper one!»

Evnen til å kunne fortelle, til å forme beretningen, slik at poenget danner klimaks og utløsning av spenningen hører med som endel av humorens egenskaper, og denne evnen er det som er så herlig oppøvet i trøndersk humor med utnyttelsen av den herlige dialekt og trangten til overraskelser eller utmyntet i bitter satire, framsagt med ubevegelig ansiktsuttrykk.

Det er en teknikk som er nedarvet gjennom generasjoners oppøving.

Den berømmelige fiskebryggen i Bergen gir den dag i dag plass for en glitrende diskusjon mellom byfolk og striler hvor ordene spiller som sol på vass-sprut og i et tempo som krever en imponerende språkteknikk og et ødselt ordforråd.

Kontrasten kan vi møte i Ravnkloa, hvor en politi-konstabel skulle kjøpe fisk og vendte og dreide på et eksemplar uten å kunne bestemme seg, inntil selgeren forsiktig spurte: «Hi'n gjort nå gæli, dendern?»

Eller fruene som skulle kjøpe fisk til kattmat, men ikke kunne finne noe tilfredsstillende. Fruen pirket og grov med misfornøyd mine med en finger i fiskedunken — men noe tilfredsstillende syntes ikke

mulig å finne. Til slutt bemerket selgerkona: «Kain Di itj tak hit katta — så får a vælg sjøl?»

Har refleksen av denne folkelig humor nådd inn til trønderske forfattere? Olav Duun kjenner jo og bruker hele registret av den innfule sarkasme og ler og morer seg bak sitt alvorlige ansikt mer enn noen annen trøndersk forfatter. Men en merker stadig gjennom Alvoret også det lune trønderhumor hos Johan Bojer og Petter Egge mens det hos Johan Falkberget har fått sin forløsende form i henrivende lokalpregede noveller og i den satiriske og groteske Bør Børson med en vrimmel av rammende iakttakelser og med et veld av karaktertrekk hos den vrimmel av personer som i et nesten Dickensk miljø trer en i møte, men alltid vernet fra dikterens hånd ved en kjærlighet og ømhet til de vanskelig stilte i samfunnet som aldri lar en person, hvor skrøpelig han enn måtte være, bli utsatt for hån.

En høyst egenartet form for trønderhumor finner vi hos Martin Kvænnavika. Hos ham dyrkes det paradoksale og groteske i et uforfalsket innherredsspråk og med en djerv folkelighet som bygger på ekte vurdering og kjennskap til de lokale forhold. I skrøner og viser har han funnet uttrykk både for satire og overgiven munterhet. Hans betraktning over kommunalt virke til bedring av havneforholdene på Steinkjer har funnet sitt uttrykk i det klassisk klare vers:

Dæm ha mudra i fæmten år,
mæn like æns de' går.
ælvu hu e tør
akkurat no som før.
Da pængan dæm sa stopp
så mått' dæm la de' værra —
å dampan dæm går opp
på flo mæn itj på fjærra.

Hans fabulerende fortellemåte og groteske påfunn har en sterkt lokalfarvet undertone som nytter trønderhumorens særform samtidig som han språklig utnytter det klingende innherredsmål med kjennergledede.

Den samme levendegjørelse av dialektens særklanger kom fulltonende til rette hos de lokale visediktere som i høy grad bidrog til

å skaffe fornøyelsesetablissemangen «Hjorten» sitt ry. Og her ble også den paradoksale formen nyttet så langt råd var, som i visen om artilleristen som kanonerte ihjel kontoristen, med den yndede viseformen hvor sang og tale vekslet. Temaet var enkelt nok: Artilleristen skjøt hodet av kontoristen, men som det hette i visens taleavdeling:

Mæn artilleristen hain fekk hain Bauck te forsvarar, å hain beviste tydelig og klart at de' ailler had vært nå hau på dejn kontoristen.

Å vil du vit' nå mer, så kain du sjå etter i «Folketidende» — (sang) for dêr sto' de' itjnå ôm det! —

Det er synd at dette talerør for alminnelig sundt folkevett er borte. Mere enn en hendelse i byens liv ble kommentert og satt på plass i ly av humorens mildnende form. Det er et savn at dette våkne øye ikke lenger ser på oss, og det er også synd at den annen form for våken kritikk — nemlig vittighetsbladene — ikke lenger kan få sagt det som ellers vanskelig kunne uttrykkes. Både gjennom tegning og tekst kunne politiske og alle slags lokale hendelser bli blottlagt, mens den innfule sarkasme fant uttrykk i vendinger som ble husket.

Under den heftige debatt om havneplanene ble disse i en vise stillet i et noe påfallende lys ved å knytte et stedsnavn til handlingen, et navn som den gang ikke kunne nevnes uten i forbindelse med den rene galskap:

Det hendte just ikke på Rotvold akkurat,
men heller ikke langt derifra.

Hentydninger til skriftens ord har alltid hatt sin rammende virkning.

To herrer gikk tidlig morgentur i en småby og kom forbi en fisker som satt foran huset sitt og bøtet garn i solrenningen.

«Godmorgen,» hilste herrene, «du sitter jo akkurat som Abraham foran døren til ditt telt.»

«Ja, det gjær æ no,» sa mannen, «mæn de' va' no rætt nå ainner kara som fór ferbi dejn gangen.»

At også presteskaper har måttet holde for er ikke mer enn rimelig med den posisjon de inntar i by og bygd.

En eldre prest som var enkemann hadde til menighetens forbauselse forlovet seg med en ung pike og den uuttalte misfornøyelse ble merket av den gamle prest. Han vendte seg til en av de ledende i menigheten og tilkjennenga sin beslutning med begrunnelsen:

«Jeg kjempet lenge med min Gud.» — «Men du vant på'n, ja,» var det rolige svar.

Det slagferdige svar blir alltid vurdert etter fortjeneste fordi evnen til å lytte og til hurtig oppfatning også er vesentlige trekk i folkelynnet, derfor minnes de raske svarene fra en kjent prest med takknemlig glede.

En gang møtte han en slakter hvis sønn hadde tatt juridisk embedseksamen. Faren fortalte stolt at sønnen var blitt sakfører. «Det må no vel bli bra no da,» sa presten, «når det e ein te' å slakt, og ein te' å flå.»

Samme prests interesse for målsaken er kjent. Hans sokneprest var ivrig riksmålsmann. Hver hadde sin alterbok på det målføre de nyttet. En dag hadde en hund kommet inn i sakristiet og bitt hjelpeprestens bok i stykker.

Soknepresten nyttet situasjonen, som rimelig var, og sa: «Han hadde nok det rette syn på målstriden den hunden, siden han bet Deres bok i stykker, men lot min være.»

Hjelpepresten svarte: «Han fann vel itj nå etanes i den ainner boka.»

Selvsagt finnes det i Trøndelag som i andre deler av landet allehånde versjoner av humor, og den gir seg vel så noenlunde de samme utslag; men det formes allikevel noe eget, utfra det lokale lynne og gjennom språkformen skapes noe karakteristisk som gir seg tydelig utslag. Kanskje er trangen til overraskelsesmomentet mer framherskende i trøndersk humor enn annet steds, kanskje er dette moment drivfjæren i den mekanisme som setter den muntre uttrykksform i bevegelse. De innfule og overraskende vendinger, det lynrappe svar er stadig preget av intellektet, av det kjappe lynne.

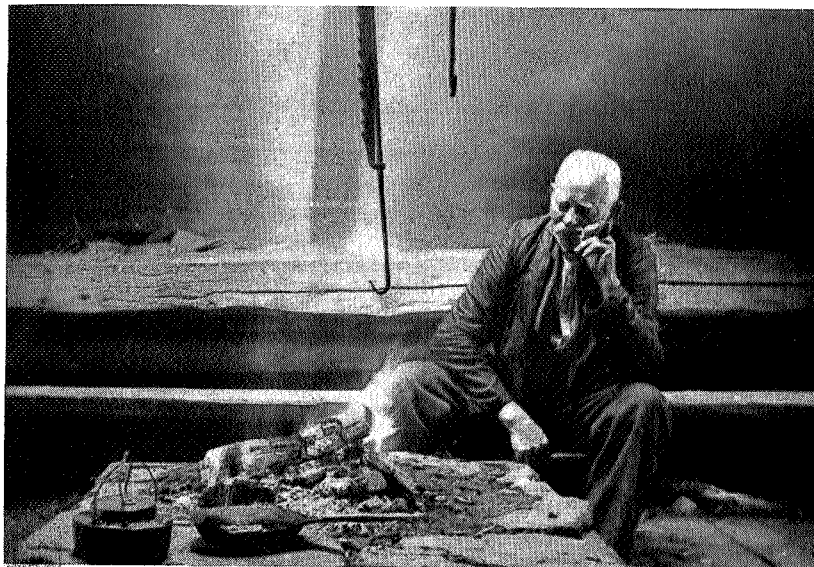
For ennå en gang å holde oss til teologene, så kom en dag en bekymret mann til presten i en bygd og bad om en samtale. Presten spurte vennlig om hva det var som forårsaket bekymringen. Man-

nen fortalte at han hadde kjøpt ei ku. — Det kunne vel ikke være så farlig, svarte presten. — Å jo, sa mannen, for han hadde kjøpt kua av en ikke troende.

Presten tenkte seg om. Så svarte han alvorlig: «Da veit æ itj ainna rå', einn at du får kok' melka.»

Det krydder i tilværelsen som humoren er, vil fortsatt bli frambrakt. Den er en nødvendighet, en reaksjon mot det tunge slit, en utløsning av følelser som alltid vil være levende og som også blir mottatt med takknemlighet.

Hodene på Bispeinngangen vil bli stående som billedet på fortellerevnen, og den uhemmede glede en god historie eller en trefende bemerkning, et slagferdig svar blir mottatt med når den serveres i det modulasjonsrike og lydgnistrende trønderske tunge-mål, hva enten en møter det i byen eller på landet, eller en med fryd gjenkjenner det ute i det fremmede. Hvor avslepet dialekten enn kan være blitt, vil der alltid være nok tilbake til at kilden røpes.

Baker Johs. Pedersen, Tydal.

Diderik Lund